

vedkommende kan dette siges med vished, for de ældres med en høj grad af sandsynlighed.

Ved Trøndelagen forstaaes her det samme som det nuværende Trondhjems stift, de to trondhjemske amter og Nordmøre og Romsdals fogderier af Romsdals Amt. Denne begrænsning har jo fra historisk synspunkt sin gode begrundelse, fra archæologisk synspunkt seet kan den forekomme noget mere vilkaarlig, da der overhoved ikke kan optrækkes bestemte grænser for de eiendommelige forhold, som forskellige landsdele kan frembyde i archæologisk henseende. Det er imidlertid dette samme omraade, som selskabets oldsagsamling har sit virkefelt i, og hvis fortidsforhold denne giver den nærmeste anledning til at studere.

Det rum, som har kunnet indrømmes denne afhandling, har ikke tilladt en udførligere indgaaen i enkelthederne paa mange spørgsmaal, som oldsagfundene her kunde give en særlig opfordring til at behandle. Jeg har maattet indskrænke mig til en oversigt over fundforholde og de slutninger, som kan drages af dem. Særlig for vikingetidens vedkommende, fra hvilken levningerne her er rigest, har jeg maattet begrænse mig sterkere, end det efter emnets beskaffenhed ellers kunde være ønskeligt. Jeg har anseet det for nyttigt at udstyre denne lille afhandling med nogle afbildninger af oldsager, uagtet det ikke var muligt endog kun tilnærmelsesvis at gjengive en flerhed af de vigtigere former.

I henvisningerne er benyttet endel forkortelser. „Aarsb.“ betegner saaledes Aarsberetning fra Foreningen t. n. Fortidsmindesmerkens Bevaring, „Vidsk. Skr.“ det trondhjemske Videnskabsselskabs Skrifter, „Chria. Vidsk. Forh.“ Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger. „N. O.“ Norske Oldsager udg. af O. Rygh.

I.

STENALDEREN.

Det er bekjendt, at Norge overhovedet er fattigere paa levninger fra stenalderen end det sydlige Skandinavien, Danmark og det sydlige Sverige. Der er dog ogsaa i Norge betydelig forskjel mellem de enkelte landsdele med hensyn til deres rigdom paa oldsager fra denne periode. Af de noget over 4500 stenaldersfund — begge grupper tagne under ét — som ved udgangen af 1895 kjendtes fra hele landet, falder noget over halvdelen paa de 4 sydøstlige amter, Smaalenene, Akershus, Jarlsberg og Buskerud, hvoraf igjen det første er det ulige rigeste. Et andet strøg, som ved sin rigdom paa oldsager vidner om en forholdsvis talrig og varig befolkning i stenalderen, har vi i den sydvestligste del af landet, navnlig Jæderen, hvorfor Stavanger amt staar omtrent jevnside med Smaalenene. Medens de bergenske amter er forholdsvis fattigere, har man igjen et rigere felt i de trondhjemske amter, om de end staar ikke lidet tilbage for de førnævnte rigeste landsdele.¹⁾

De trondhjemske distrikter frembyder en særlig interesse, fordi de to stenalderskulturer den almindelige stenalder og den saakaldte arktiske, her mødes. I hele landet søndenfor Dovre er den almindelige, skandinaviske stenalders former overveiende, og oldsager af den arktiske type forekommer kun undtagelsesvis. I den nordligste del af

¹⁾ Her ligesom paa endel andre punkter har jeg med hensyn til andre landsdele havt anledning til at supplere mine egne samlinger, hvor de var ufuldstændige, efter prof. O. Ryghs optegnelser.

landet, i Tromsø og Finmarkens amter, er ganske det omvendte tilfælde, og endnu i Nordlands amt udgjør fundene fra den almindelige stenalder kun en fjerdedel af det hele antal. Som den grænse, hvor de to stenalderskulturer mødes lige sterke, kan man omtrent sætte Trondhjemsfjorden eller nøiagtigere strøget nærmest nordenfor denne fjord. Medens i Namdalens og i den nordligere del af Fosens fogderi fund af arktiske oldsager er de overveiende i antal, staar de søndenfor Trondhjemsfjorden afgjort tilbage for fund fra den almindelige stenalder. Nogen skarp grænselinje kan der selvfølgelig ikke her være tale om at drage.

De forskjellige former af grave fra stenalderen, dysser, ganggrave og hellekister, som er saa hyppige i det sydlige Skandinavien, og som der har givet saa rige bidrag til oplysning om kulturforholdene i denne periode, forekommer som bekjendt omtrent ikke i Norge; kun i det sydøstligste har man kunnet paavise et par sikre stenaldersgrave. Gravlægningerne maa her i Norge i denne periode have havt simplere former, saaledes at de ikke har kunnet holde sig bevarede til vor tid.¹⁾ Det er derfor kun løst fundne oldsager, som kan yde bidrag til kundskab om den norske stenalder.

Det er dog ikke alene spredte fund af enkelte gjenstande, som vidner om disse egnes befolkning under stenalderen. Af større betydning er saadanne fund, som indeholder vidnesbyrd om en varigere boplassen paa samme sted og vel ogsaa om en sterkere og mere samlet befolkning. Dertil regner jeg navnlig verkstedsfundene og den enkelte affaldsdyng, som kjendes.

I det sydlige Norge kjendes flere flintverksteder eller pladse, der er bedækkede med rester efter tilhugningen af vaaben og redskaber af flint og derimellem ogsaa enkelte tilhugne stykker, navnlig pilespidser og skrabere, som enten er bortkastede som mislykkede eller tilfældig tabte. Navnlig er de rige verkstedsfund paa Jæderen, i Kleps, Haalands og Haa prestegjelde, bekjendte. Men ogsaa nordenfjelds kjendes der nu flere verkstedsfund fra stenalderen.

¹⁾ Man har troet at se grave fra stenalderen, nærmest den arktiske, i nogle aflange tueformede forhøininger, som forekommer i nogen forbindelse med fund af stensager. Vidsk. Skr. 1874, 8. 1875, 95. 1876, 166.

Fra Laukvik i Aure pgd. paa Nordmøre er der efterhaanden kommet frem en hel del stykker fra stenalderen, som sikkert beviser, at der her har været en verkstedsplads for tilvirkning af flintsager. Foruden en hulmeisel af sandsten er der her fundet flere slibestene og bryner, en spydspids og nogle pilespidser af flint og endelig en betydelig mængde skjerver og klumper af flint. Fundene gjøres navnlig i en myr ovenpaa den faste undergrund, hvor der ogsaa findes endel af de eiendommelige træpæle, som paa saa mange steder findes i bunden af myre. Paa et sted iagttoges en samling af ildsværtede stene, blandede med kul og deromkring adskillige flintstykker. Dette maa vistnok have været en kogeplads. Om findestedets beskaffenhed meddeles der i en indberetning¹⁾ følgende oplysninger, som passer paa flere lokaliteter, der er særlig rige paa levninger fra stenalderen. „Gaarden ligger meget lunt i en liden bugt paa den vestre side af Foldfjorden, som her danner et indelukket basin af 1 km. længde, der begrænses af to indsnævringer, hvor strømmen gaar meget strid. I dette basin findes østers og blaaskjæl samt hummer i adskillig mængde. Fra søen gaar en dalsænkning med myret bund op mod sydvest mod en aas, hvorfra der er en udmerket udsigt langt udover havet, og bag hvilken Laukvikvandet og det i forbindelse dermed staaende Strømsvikvand strækker sig. Her var der altsaa god anledning til at skaffe sig næring baade af saltvands- og ferskvandsdyr.“

Ogsaa paa et andet sted i Aure, nemlig paa Lervik er der tegn til, at der har været en verkstedsplads. Herfra er der for flere aar siden til universitetets samling efterhaanden indkommet flere flintsager, en dolk, en halvmaaneformet kniv og en skeformet skrabere, der var fundet paa samme sted og sammen med endel flekker og andet affald af flint.²⁾ I Romsdals fogderi er der ogsaa paa et par steder spor til lignende forekomster. Paa Male i Bud pgd. er der saaledes dybt i en myr fundet en økse af flint og en af anden stenart og flere spydspidser af flint tilligemed en slibesten af sandsten sammen med stykker af flint, der ikke var tildannede. Ogsaa her fandtes træpæle. Og paa Vestad i samme pgd. skal ogsaa „runde og kantede flintstykker“

¹⁾ Af K. Lossius i Vidsk. Skr. 1894.

²⁾ Aarsb. 1870, 70 og 1872, 84, og Vidsk. Skr. 1878, 6.

være fundne i en myr.¹⁾ En lignende beretning, der tyder paa et flintverksted, har man fra Klauven paa Frøien, hvor der er fundet 2 økser af flint, liggende sammen, og en hel del flint, mest af haandstenes størrelse, men ogsaa ganske smaa stykker.²⁾

Paa Gaarden Urdan i Flatanger ved Bølefjorden findes det nordligste kjendte flintverksted. Paa Urdanbrekken, en maadelig høi aasryg, der paa den ene side skraaner ned mod Bølefjorden og paa den anden ned til et par smaa vande, og som paa de to andre sider er begrænset af fjelde, er der et areal af omtr. 150 meters udstrækning i begge retninger, hvor jorden under lyngtørven er tæt bedækket med flintrester af samme slags, som f. ex. forekommer paa flintmarkerne paa Jæderen, dels afhugne skjerver, dels kjerner og boller. Tildannede redskaber forekommer temmelig sjelden; de hidtil samlede indskrænker sig til nogle faa pilespidser, dels tvereggede, dels tveeggede med tresidet tværsnit og nogle flekker, der kan have været brugte som knive. Lokaliteterne er ogsaa her af omtrent samme beskaffenhed som paa den før omtalte fundplads paa Laukvik.

Lidt længere inde i den samme Bølefjord findes der paa de to nær hinanden liggende gaarde, Bøleseter og Bølestrand meget rige verkstedspladse, som imidlertid adskiller sig fra de ovenfor nævnte derved, at det hovedsagelig er skifersager, som her er blevne tilvirkede, medens der dog imellem levningerne deraf er indblandet en hel del stykker af flint. De er ogsaa forskjellige fra de foregaaende derved, at der her findes et forholdsvis meget større antal færdige redskaber, rigtignok mest i brudstykker. Pladsene gaar vistnok tildels over i hinanden, men vil dog her, eftersom de indkomne sager er opgivne som fundne paa den ene eller den anden gaard, blive behandlede som to særskilte. Ogsaa her er der en li, som gaar op fra fjorden, beskyttet til begge sider af fjelde, og ogsaa her findes der noget indenfor et lidet ferskvand. Fundpladsene ligger et stykke oppe i lien, og levningerne kommer frem, naar de øverste tørvlag flekkes af under brydning af ny ager. Paa Bøleseter er der efterhaanden fundet 12 økser af skifer, hvoraf halvdelen er omtrent fuldstændige. De tilhø-

¹⁾ Vidsk. Skr. 1888—90, s. 256 f.

²⁾ Vidsk. Skr. 1878, 6.

rer alle typerne N. O. 13—15 med eg, der kun er tilsleben fra den ene side, og som særlig synes at tilhøre den arktiske gruppe¹⁾, men har dog tildels et mere afrundet tværsnit, saa at de nærmer sig til formen N. O. 12. De er paaafaldende smaa; de hele stykker er ikke over 7 cm. lange. Af spidser af skifer, hvoraf enkelte har været saa store, at de maa antages at have været brugte som spydspidser, men de allerfleste maa regnes til pilespidser, er der i det hele indsamlet over 100. Deraf er dog kun 5 fuldstændige; alle de øvrige er større eller mindre, tildels ganske smaa brudstykker af knækkede spidser. Hertil kommer endnu et antal usikre brudstykker. Af eneggede knive er der fundet over 40; men ogsaa af disse er den allerstørste del kun tilstede i brudstykker. Flere af dem har hørt til typen N. O. 57, deriblandt en, som her er afbildet som fig. 1.

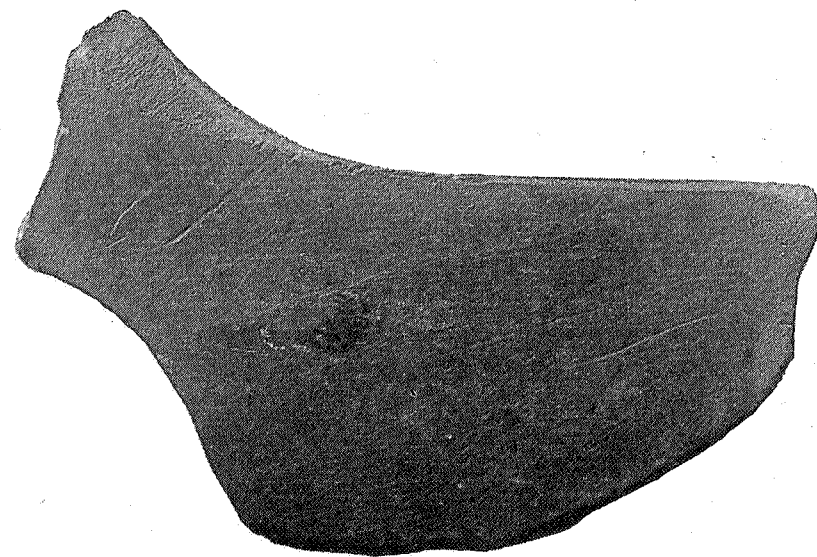

Fig 1. $\frac{1}{1}$.

Fra pladsen paa Bølestrand haves der 2 økser, adskillig større end de paa den anden plads fundne, med eg, som væsentlig er tilsleben fra den ene side. Fremdeles omtrent 40 spidser af skifer, de fleste ufuldstændige, og 10—12 eneggede knive af skifer, ligeledes fordømte kun i brudstykker. Fra begge pladse haves desuden en hel del emner eller ufuldendte stykker, navnlig af spidser, som viser, hvorledes disse skifersager er blevne arbejdede. Det viser sig, at de er blevne til-

¹⁾ O. Rygh. Norske Olds. II, 1.

dannede af skiferpladerne ved indskuring af furer paa begge sider af pladen, indtil der kun var en saa tynd væg tilbage, at stykket med lethed kunde brækkes løst fra pladen. Siden er den videre tildannelse udført ved slibning. Den overveiende del af sagerne paa disse fundpladse er arbeidet af en rødbrun eller brunviolet skiferart, der idethele er fremherskende i de gjenstande af skifer, som findes paa kysten nordenfor Trondhjemsfjorden, i Fosen og Namdalen.

Det er imidlertid ikke skiferen alene, som har været gjenstand for bearbejdelse paa disse verkstedspadse. Paa samme maade som der paa flintverkstedspadse paa Jæderen findes enkelte pilespidser af skifer, saa forekommer der her omvendt beviser for, at flint ogsaa er bleven anvendt paa en arbejdsplads, hvor skiferen har været det almindeligste materiale. Baade paa Bøleseter og Bølestrand findes der mellem redskaberne og resterne en temmelig betydelig mængde skjerver og klumpe af flint. Deriblandt er ogsaa fremkommet enkelte tilhugne stykker, 6 smaa, runde skrabere og nogle faa (ufuldstændige) tveeggede pilespidse.

Naar der foreligger saa mange beviser paa, at der er foregaaet tilvirkning af redskaber af flint ogsaa i det nordenfjeldske Norge, kunde man paa forhaand slutte, at naturlig flint ogsaa maa findes her; thi det vilde være utænkeligt, at raamaterialet til en fabrikation, der tildels kan skjønnes at have været temmelig betydelig, under stenaldrens forholde skulde være hidført langveisfra. Det er forlængst paavist, at flint forekommer i naturlige blokke i det sydligere af landet, navnlig endog i betydelig mængde paa Jæderen.¹⁾ Der kan anføres flere eksempler paa lignende forekomster i det nordenfjeldske foruden de klumper, som findes paa selve flintverkstederne.

Paa Akerøen i Romsdalens fogderi skal der hist og her forekomme klumper af flint fra en haands størrelse og opover og altid med rue former. Paa Smaage paa den nævnte ø fandtes der engang et stykke af størrelse som „et par mandshoveder“, brungraat paa overfladen, men mørkere i bruddet.²⁾ Paa Terningen, Vernes sogn i Ørlandets pgd. er der fundet nogle „ualmindelig store blokke af raa flint“.

¹⁾ O. Rygh i Aarsb. 1874, 180.

²⁾ R. Ziegler, Aarsb. 1891, 64.

Ved kysten af Gulosen i Trondhjemsfjorden er der fremdeles fundet temmelig store blokke af flint.¹⁾ Og endelig er lignende fundne paa flere steder ved Bølefjorden, altsaa i nærheden af verkstedsfundene, navnlig paa Bøle, Ørsnev og Hasvaag. En til samlingen indkommen klump er 16 cm. i tverm.

Affaldsdyngen ved Stenkjær,²⁾ som blev opdaget for 25 aar siden, og som endnu er den eneste bekjendte i sit slags i landet, laa oppe i en bakke med udsigt over Beitstadfjorden, det inderste bassin af Trondhjemsfjorden, nogle hundrede skridt fra den gamle søbred. Den havde saaledes en lignende beliggenhed som de andre bopladse fra stenaldren, hvoraf der nu findes spor. Den havde cirkelrund form og var kun 10 m. i tvermaal, og dens dybde har fra begyndelsen knapt været $\frac{1}{2}$ m. Den bestod omtrent udelukkende af skjæl, blandet med dyrebene, og var saaledes ligesom de danske køkkenmøddinger dannet af henkastede levninger efter urbeboernes maaltider. I midten af dyngen tydede massens blanding med kul paa, at der har været et ildsted. Ligesom i Danmark viser det sig ogsaa her, at skjældyr har hørt til stenaldersfolkets vigtigste næringsmidler. Blandt skjællene forekom østers i stor mængde, ligesaa *litorina litorea*, *cardium edule*, *tritonium undatum*, *cyprina islandica* og *mytilus edulis*. Desuden fandtes flere andre arter i mindre antal. Af dyrebene fandtes der ikke faa, men kun i mindre stykker, især som følge af, at stedet havde været under dyrkning nogle aar, før den blev undersøgt, og adskillige større ben derunder var blevne opsamlede og førte bort. Det er ogsaa en naturlig følge af dyngens ringe dybde, at de stykker af ben, som fandtes var sterkt forvitrede, og at fiskeben ganske savnedes. Det har derfor ikke været muligt med sikkerhed at afgjøre, til hvilke dyrearter alle de enkelte benrester hører. Med temmelig sikkerhed har dog kunnet paavises ben af bæver, elg, ren og hund; ligesom i de danske affaldsdynger har ogsaa her alle marvben været kløvede for at kunne udtage marven.

Saa lidet som dyngens omfang var, indeholdt den dog et temmelig betydeligt antal af redskaber og vaaben. Deriblandt var en tver-

¹⁾ Vidsk. Skr. 1876, 167.

²⁾ Aarsb. 1871, 8 f. 34 ff. 100 ff.

økse med skafthul af elgshorn,¹⁾ omtr. 20 cm. lang; videre 2 pilespidser af skifer med agnorer og tange, en enegget kniv af skifer, meget beskadiget, 2 økser af skifer uden skafthul med ovalt tværsnit, et fladt stykke skifer med en omgaaende fure, øiensynlig bestemt til sænke paa et fiskesnøre, og endelig et brudstykke af horn, langt med rundt tværsnit og tilspidset i den ene ende, utvivlsomt et fragment af en pilespids. Som prof. O. Rygh har gjort opmærksom paa (Aarsb. 1871 s. 105), findes lignende pilespidser af renshorn hyppig i det store lappiske oldsagfelt paa Kjelmesøen i Syd-Varanger og ogsaa i lappiske grave paa nordsiden af Varangerfjorden. Alle de øvrige oldsager tilhører ogsaa den arktiske gruppe. Pilespidserne og kniven af skifer har mangfoldige sidestykker blandt norske fund. Økser af elgshorn er vistnok ikke ukjendte i den sydligere del af landet. Paa Østen i Grans pgd. er saaledes fundet en tverøkse af elgshorn, som dog er meget forskjellig af form, idet den er meget smal, og eggen dannes af den spidse ende af hornet.²⁾ Et andet eksemplar er fundet paa Alstad i Østre Toten; men denne er en retøkse.³⁾

Frømløse er der enkelte andre lokaliteter, som ved den ualmindelige talrigdom af oldsager fra stenalderen, som er fundne paa et lidet omraade, bærer vidnesbyrd om en talrigere eller varigere befolkning i denne periode. Jeg skal her fremhæve nogle af de mere udprægede af denne art.

I Vernes sogn i Ørlandet, søndenfor Trondhjemsfjorden stikker der en liden halvø frem mellem Verraffjorden og en anden mindre bugt. Det indre af halvøen danner en temmelig lav aasryg, som skraaner jævnt ned mod kysten til begge sider, medens der udenfor og indenfor er høje fjelde. Her ligger gaardene Seternes paa den nordlige og Baret paa den sydlige skraaning. Paa den første gaard er der efterhaanden under jorddyrkningen fundet 8 pilespidser og 3 eneggede knive af skifer og dertil nogle halvfærdige stykker, der kunde tyde paa, at der ogsaa her har været et verksted. Paa Baret i den sydlige skraaning er der paa bunden af en oprindelig myr fundet en liden økse af skifer af formen N. O. 14 og en anden, kun 6 cm. lang med mere afrundet tværsnit samt en

¹⁾ Afbildet Aarsb. 1871 s. 104.

²⁾ Aarsb. 1889, 123.

³⁾ Aarsb. 1868, 116.

spydspids af skifer. Paa et andet sted i samme, nu opdyrkede myr fandtes 3 skeformede skraber af flint og en stor flintflekke, der vistnok har været anvendt som kniv; skraberne var lagte omhyggelig jevnside, dækkede af flekken. Den største af skraberne, et meget smukt arbejdet stykke, som er afbildet N. O. 48, gengives her som fig. 2. I fjeldet paa den indre side gaar der en kløft op, som ender

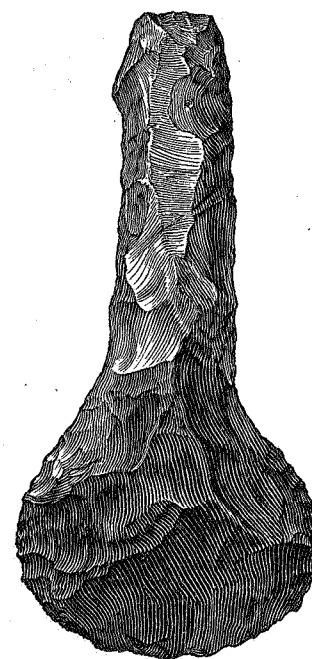

fig. 2. 1/2.

i en hule i fjeldet, der gaar omtrent 20 m. ind, og som aabenbart i sin tid har været beboet. Ved en delvis undersøgelse i 1881¹⁾ syntes det klart at fremgaa, at den allerede har været beboet i stenalderen. Lige udenfor aabningen fandtes halvdelen af en pilespids af skifer. Inde i hulen fandtes lag af skjæl og ben, deriblandt ogsaa fiskeben og tildels kullag, et lidet rundt, tilknakket stykke flint, der har udseende af en skraber og flere tildannede ben, deriblandt nogle prene. Massen var blandet med kul og aske.

Blandt andre pladse, der er særlig rige paa levninger fra denne periode kan endnu nævnes den halvø, der stikker ud mellem Herfjorden og Nunfjorden i Bjørnør pgd. Her er der en plads Grønvollan under gaarden Løvvik, i en lav li, der gaar op fra søen mellem to fjelde, altsaa med de samme uaturforhold, som stenalderens folk særlig synes at have yndet, hvorfra der er kommet en hel del pilespidser og knive, alle af den arktiske type, enten af skifer eller sandsten, samt en økse og flere af de ovale stene med omgaaende fure.²⁾ Og paa den anden side af halvøen paa gaarden Løvstrand er der fundet endnu flere spidser og knive. Naar dertil kommer, at der paa et par nærliggende gaarde ogsaa er gjort flere fund af lignende art, er det aabenbart, at dette strøg (Stoksund sogn i Bjørnør) maa have haft en forholdsvis sterk befolkning af et skiferbrugende folk.

¹⁾ Aarsb. 1881, 12 ff.

²⁾ Disse ovalt runde stene med en omgaaende fure efter længden kan vistnok tilhøre forskellige tidsaldrer; men de er saa hyppigt fundne sammen med oldsager fra den arktiske stenalder, at de maa have været anvendte allerede i den tid. De maa have været brugte til fiskesænker.

Det samlede antal af hidtil kjendte fund fra stenalderen i det omraade, som her omhandles, Romsdals og Nordmøre fogderier af Romsdals amt og Søndre og Nordre Trondhjems amter, udgjør 358. Men da flere fund bestaar af et større antal stykker og enkelte endog er meget righoldige, gaar antallet af enkelte stykker op til over 600. Men fundene er med hensyn til antal meget ulige fordelte over de forskellige dele af omraadet. Paa Romsdals fogderi kommer 44 fund,¹⁾ paa Nordmøre 43, paa Fosen 99, paa Orkedalen 14, paa Guldalen 17, paa Strinden og Selbu 28, paa Stjør- og Verdalen 47, paa Inderøen 32 og paa Namdalen 34.

Af dette sees, at de rene indlandsstrøg, Orkedalen og Guldalen, er de fattigste, medens kystegnene i det hele er rigest. Allermest gjelder dette Fosens fogderi, som ogsaa i ganske udpræget grad er et kystdistrikt, stødende dels til den ydre seilled, dels til den ydre del af Trondhjemsfjorden og saa godtsom uden indlandsbygder. Ogsaa de romsdalske fogderier er forholdsvis rige. Naar dette ikke i samme grad er tilfælde med Namdalen, kan dette dels forklares af, at tallet her trækkes ned af de store indlandsbygder Overhallen og Grong, der tilsammen kun har 9 fund at opvise, dels af at rigdommen af fund fra denne periode i det hele aftager mod nord. Fra hele det vidtstrakte Nordlands amt kjendtes saaledes indtil udgangen af 1895 kun 87 fund, hvoraf 65 tilhørende den arktiske gruppe. Ogsaa kyststrøgene ved det indre af Trondhjemsfjorden hører til de rigere, som det sees af antallet fra Stjør- og Verdalen, hvor omtrent alle bygder støder til søen, medens Inderøens fogderi kun for en del bestaar af kystbygder, der ogsaa er rigest, medens indlandsbygderne, Snaasen og Stod, kun opviser 1 fund hver. I Strinden og Selbu er de allerfleste fund fra kystbygderne, medens af indlandsbygderne Selbu kun har 3 fund og Klæbu slet intet.

Det synes ogsaa heraf at fremgaa, at stenaldersfolket nordenfjelds i ganske overveiende grad har været et kystfolk, som fortrinsvis har søgt sin næring fra søen. Alle de kjendte verkstedsplasser ligger lige ved søen, ligeledes alle de lokaliteter, som ved særlig rigdom paa levninger udpeger sig som boplasser, og paa samme maade den eneste

¹⁾ Deriblandt et par depotfund med flere gjenstande.

kjendte affaldsdynges, som ogsaa ved sit indhold vidner om mennesker, som væsentlig levede af søen.

I denne oversigt er fundene fra den almindelige skandinaviske og den arktiske stenalder regnede under et. Som før antydtes er der imidlertid i de enkelte dele af det her omhandlede omraade et meget forskjelligt forhold mellem antallet af fund af disse to grupper. Men ogsaa blandt fund tilhørende den almindelige stenalder er forskellige arter af oldsager ulige fordelte i de forskellige strøg. I Namdalens fogderi kjendes saaledes kun 5 fund af flintsager, deriblandt de 3 før nævnte verkstedsfund. Fra Inderøen og Stjør- og Verdalen kjendes 11 og 10, derimod fra de 3 indre fogderier i søndre Trondhjems amt, Strinden og Selbu, Guldalen og Orkedalen kun 3, 3 og 2. Rigest er de sydligere kystegne, idet der fra Fosen, Nordmøre og Romsdalen kjendes 24, 22 og 19 fund af flintgjenstande. Det samlede antal fund fra de trondhjemske distrikter bliver saaledes 99; men enkelte af dem indeholder flere stykker f. ex. et fund af 10 halvmaaneformede knive fra Rød i Nesset i Romsdalen.¹⁾ Man maa forøvrigt erindre, at fundne flintsager i tidligere tid var mere udsatte for at gaa tilspilde end andre oldsager af sten, fordi det laa nær at hugge dem istykker til anvendelse som geværflinter eller til fyrtøi. Man har ogsaa bestemte meddelelser om, at flintsager er gaaet til grunde paa denne maade.

De hyppigst forekommende gjenstande af flint er spydspidser og dolke; dernæst kommer økser og meisler. Formerne er de samme som kjendes fra det sydligere Norge og i det væsentlige ogsaa ensartede med de sydsandinaviske. I fabrikationens fuldkommenhed staar de ingenlunde tilbage for flinter fra sydligere egne.

Blandt andre oldsagformer kan det være af interesse at lægge merke til skafthuløksernes udbredelse. Af disse kjendes fra vort omraade noget over 100 eksemplarer. De forekommer forholdsvis hyppigere i de indre strøg. De ellers paa oldsager fra stenalderen fattige

¹⁾ Aarsb. 1883, 79 og 1884, 69. De laa løst i jorden, de 9 tæt ved siden af hverandre og den tiende tvert over disse. Dette slags redskaber, som ogsaa opfattes som skrabere, findes baade i Norge og andre lande nedlagte flere sammen. Se f. ex. O. Rygh, N. O. II, 2. S. Müller, Ordning, s. 17. Paa Male i Bud er fundet en økse og flere spydspidser af flint tilligemed en slibesten m. m. paa bunden af en myr. Aarsb. 1889, 84.

dalstrøg, Orkedalen og Guldalen, har tilsammen omtrent ligesaa mange stykker at opvise som de to romsdalske fogderier (16 mod 17); rigest er de indre fjordbygder, Stjør- og Verdalen, med 22 og Strinden og Selbu med 17. Fra hele Namdalens fogderier kjendes kun 3 fund. Den smukke form N. O. 37 og nær beslægtede former synes her nordenfjelds at være hyppigere end andetsteds; det hænger maaske sammen med, at den rimeligvis hører til de yngste former. Et bevis for, at skafthuløkserne er tilvirkede heroppe og ikke indførte har man i de oftere forekommende halvfærdige stykker især saadanne, som kun har paabegyndt skafthul. Navnlig maa fremhæves de 4 fra Gimse i Melhus.¹⁾ Paa tre af dem er boringen af skafthullet kun paabegyndt,

fig. 3. 1/2.

paa den fjerde ikke engang paabegyndt. Den her som fig. 3 afbildede er fra Sundnes i Inderøen.

I forbindelse med skafthuløkserne kannævnes køllerne, hvoraf der fra det trondhjemske kjendes 7, dels store stykker som den N. O. 43 afbildede fra Børsen og den i Aarsb. 1894 fig. 13 afbildede fra Stjørdalen, dels og hyppigere mere flade og tynde med mere eller mindre udpræget korsform. De har utvilsomt været brugte som vaaben.

Økser uden skafthul af anden stenart end flint forekommer ulige sjeldnere end de med skafthul. En enkelt blev funden i en myr²⁾ med endda paasiddende skaft af træ, som imidlertid smuldrede hen ved optagelsen; det kan sees, at den har været indsat paa samme maade skraat i skaftet,

som er bekjendt fra andre sydligere fund.

Antallet af fund af oldsager af de arktiske typer, som kjendes fra det hele land ved udgangen af 1895 udgjorde noget over 350³⁾ mod 40 i 1871. De nordligste landsdele viser her, som naturligt er,

¹⁾ Nu i det Nordiska Museet i Stockholm, se J. Undset, *Chria Vidsk. Forh.* 1888.

²⁾ paa Auraasen i Stjørdalen, Aarsb. 1882, 124.

³⁾ Der kan blive nogen usikkerhed i optællingen, eftersom man regner gjentagne fund paa samme fundplads for flere eller for ét. Her er den sidste regel saavidt muligt fulgt.

den største rigdom. Finmarkens amt opviser 20 fund,¹⁾ Tromsø amt 112, Nordland 65; fra Nordre Trondhjem er der 31, tildels meget rige fund, fra Søndre Trondhjem 52 og fra Romsdals amt (indbefattet Søndmøre) 15. Fra Nordre Bergenhus kjendes kun 1 og fra Søndre Bergenhus 2. Fra Stavanger amt har man derimod det merkeligt høie antal af 33 stykker, medens fundenes antal dog maa regnes for noget mindre. Fra Lister og Mandal kun 3 og fra Nedenes intet. Fra alle de østlandske amter havdes 31 fund, hvoraf kun 1 falder paa Smaalenene og resten fordeler sig paa de øvrige med 4 i Bratsberg, 6 i Jarlsberg, 3 i Buskerud, 5 i Kristians amt, 7 i Hedemarken og 6 i Akershus.

De til den arktiske gruppe hørende oldsager, spyd- og pilespidser, eneggede og tveeggede knive og enkelte former af økser og meisler af skifer, findes i størst mængde i kystegnene og i tiltagende antal, eftersom man kommer nordover. Medens der kun kjendes 6 og 7 fund af denne art fra hvert af de to fogderier, Romsdalens og Nordmøre, kjender man fra Fosen 41, hvoraf enkelte som før nævnt er temmelig righoldige, og fra Namdalen vistnok et mindre antal fund, kun 25; men to af disse, de før omtalte fra Bøleseter og Bølestrand, indeholder tilsammen et par hundrede enkelte stykker. I de indre trakter forekommer disse fund sjeldnere. Fra Orkedalens fogderi kjendes 5, alle paa 1 nær fra det øverste, oppe under fjeldet liggende prestegjeld Opdal, fra Guldalens 4, alle paa 1 nær fra den øverste fjeldbygd Røros. Fra Strinden og Selbu kjendes kun 2, fra Stjør- og Verdalen 3 og fra Inderøen 3 deriblandt affaldsdyngen ved Stenkjær.

Fra det hele omraade har vi altsaa 96 fund. Men antallet af enkelte gjenstande, hele eller i brudstykker udgjør adskilligt over 300. I 1871 kjendtes der fra de samme trakter kun 12²⁾ og i 1876 kun 30 fund.³⁾

De aller talrigst forekommende af de arktiske oldsager er skiferspidserne, hvoraf den største del maa regnes for pilespidser, medens enkelte større maa have været brugt som spydspidser. I „Norske Oldsager“ 83 —

¹⁾ At ikke antallet her er endnu større, kan vel forklares af den mindre fremskredne opdyrkning.

²⁾ Aarsb. 1871, 107.

³⁾ Vidsk. Skr. 1876.

88 (jf. ogsaa hosstaaende fig. 4, fra Stiklestad i Verdalen) er fremstillet endel ofte forekommende typer af skiferspidser; men der gives desuden en hel del andre, adskilligt forskellige former. Forholdsvis sjelden er formen N. O. 87, tilspidset i begge ender uden særskilt tange, og det er navnlig ved større stykker, at denne form forekommer. Meget sjelden er en form som den Aarsb. 1875 fig. 1 afbildede, afrundet bagtil og med hulslibning opover begge sider og enten som paa det nævnte stykke med et hul nær bagenden eller med et hak i kanterne til befæstelse af skaftet. Aldeles overveiende er former med særskilt tange; bladet afsluttes da enten mod tangen ved en retvinklet indskjæring eller hyppigere ved udspringende modhager eller agnorer af større eller mindre længde. Disse har dog ikke samme bestemmelse som modhagerne paa spydspidser fra ældre jernalder, men er aabenbart udelukkende bestemt til at støtte skjeftningen. Til dette øiemed tjener paa enkelte stykker ogsaa et eller flere hak tværtover bladets ophøiede midtryk. I det hele kan man vist sige, at skiferspidserne fra det trondhjemske har slankere og finere former end de, som findes længere nord, om der end findes undtagelser fra denne regel. Enkelte har en betydelig størrelse; saaledes har en fra Selnes ved Namsos, hvoraf nu et 23 cm. langt stykke er bevaret, rimeligvis oprindelig havt en længde af omtr. 40 cm. Og ikke meget mindre synes en nu i Bergens Museum bevaret, paa Svankil paa Hitteren funden spids at have været.

Eneggede knive af skifer eller undertiden ogsaa af sandsten kendes hidtil kun fra kystegnene af Namdalen og fra Fosen, naar undtages at et enkelt eksemplar er fundet i affaldsdyngen ved Stenkjær. Fra Romsdals amt kjendes ingen, ligesaa lidt som der vides at være gjort noget saadant fund i Bergens og Kristiansands stifter. Derimod er der fundet nogle eneggede skiferknive paa Østlandet, 3 i Akershus og 1 i Jarlsberg foruden nogle tvivlsomme. Disse østlandske er dog af noget anden form og mindre end de almindelig nordenfjeldske. Fra Fosen og Namdalen kjendes 22 fund med omtrent 80 enkelte eksemplarer, hele eller brudstykker, idet især de to verkstedspladser i Flatanger har afgivet mange. De hyppigste former er forskellige variationer af typerne N. O. 55 og 57, sjeldnere af N. O. 54 og 56.

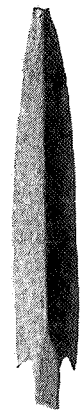

fig. 4. 1/2.

En kniv fra Bøleseter er ovenfor afbildet som fig. 1. Hosstaaende figurer 5 og 6 gjengiver knive som er fundne paa Teksdal i Aaffjorden

fig. 5. 1/2.

og paa Halmø i Flatanger. Kniven fra Teksdal er ogsaa merkelig ved de paa den indridsede figurer, der tydeligvis skal forestille fiske; paa den her ikke fremstillede side findes en enkelt lignende figur.¹⁾ Der findes neppe ellers noget forsøg paa fremstilling af dyrefigurer paa noget redskab af sten fra stenalderen, medens de ikke er ukjendte paa gjenstande af horn.²⁾ Stenredskaber med linjeornamenter er derimod ikke ganske sjeldne. Jeg kan saaledes nævne en meisel med en indgravet cirkel.³⁾ Paa en enegget skiferkniv fra Skaanland i Trondenes sees flere rækker indgravne zikzaklinjer.⁴⁾ Paa en firearmet kølle af klebersten fra

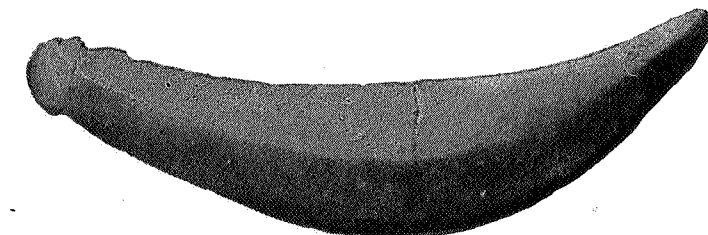

fig. 6. 1/2.

Sokndal i Stavanger amt sees paa den øverste arm et indridset ornament i netmønster.⁵⁾ Paa en skafthuløkse fra Kjos i Spydeberg, der ved sin form tyder paa en sen tid, er langs den ene side indridset 6 linjer, der konvergerer mod eggen.⁶⁾ Fra Sverige haves en kølle fra Oroust i Bohuslän med netmønster paa den ene side og zikzaklinjer paa den anden foruden et stykke til fra Bohuslän med lignende ornament.⁷⁾

1) Afb. fra begge sider Aarsb. 1881, fig. 3.

2) Montelius, Sv. Forn. 43, en økse af elgshorn med indridset rensfigur.

3) Aarsb. 1880, 283

4) Aarsb. 1879, 268 og fig. 60.

5) Aarsb. 1875, 79 og fig. 3.

6) Aarsb. 1875, 86 og fig. 6.

7) Montelius, Bohusl. Forn. s. 20 fig. 19. Ogsaa fra andre lande er forsøg paa ornamentering i sten fra den yngre stenalder ikke ukjendte, se f. ex. Mortillet, Musée préhistorique, figg. 442, 580, 581, 624.

Mønsteret for denne fiskefigur kunde maaske være en fossil fisk i en lerbolle.¹⁾

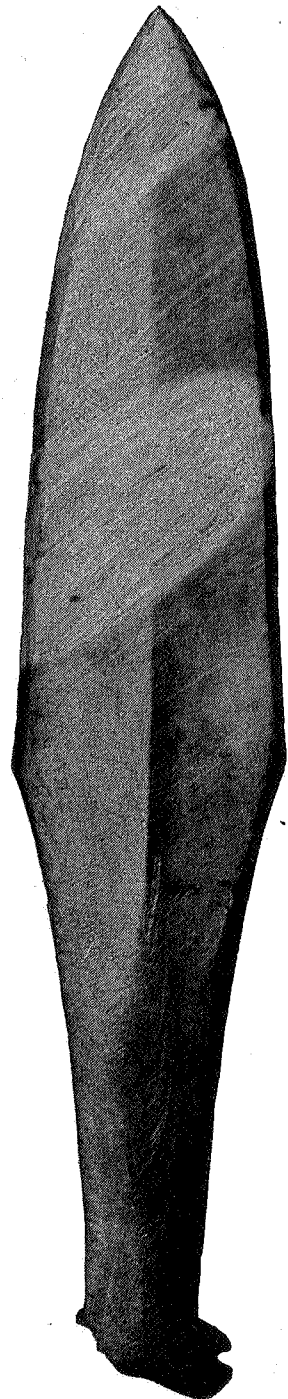

fig. 7. $\frac{2}{3}$.

Tveeggede knive eller dolke af skifer, som utvivlsomt ogsaa maa henføres til den arktiske stenalder, er sjældne. Fra det trondhjemske kjendes kun 3—4. Den mærkeligste og smukkeste af alle, er den her som fig. 7 afbildede, som er erhvervet til selskabets samling af en mand i Jämtland, der opgav, at den var funden etsteds i Røros pgd. Den er bleven opsleben i eggene af finderen, hvorved eggene er blevne noget indadbøiede. Den er især mærkelig ved skaftets afslutning, der tydelig fremstiller hovedet af et dyr, vel nærmest af en hest. Det ligger nær at formode, at en broncealders kniv med hestehoved har været mønsteret for den mand, som har arbejdet dette stykke. En udartning af dette dyrehovedmønster antager jeg, at man kan se i den i Månadsblad 1874, 155 fig. 65 afbildede tveeggede skiferkniv fra Bondsjø i Ångermanland; den skraa afslutning af skaftet paa dette stykke vilde ellers være uforklarlig. Og det turde maaske heller ikke være umuligt, at knopperne paa skaftets ender paa eneggede knive af typen N. O. 55, som ellers ikke synes synderlig motiverede, kunde være en videre udartning af det samme motiv.

Ved siden af spidserne og kniverne af skifer er det kun endel økser og meisler, om hvis form ovenfor (S. 9) er talt, som bestemt kan henføres til den arktiske afdeling af stenalderen.

Den mening, som professor O. Rygh allerede udtalte i 1866 og senere nærmere udviklede i 1871,²⁾ at denne klasse af oldsager maa tilhøre en egen stenalderskultur og hidrøre fra Lapperne

¹⁾ Vidsk. skr. 1881, 79 f.

²⁾ Aarsb. 1866, 100 og 1871, 113.

forfædre, er bleven bestyrket ved alle fund, som senere er fremkomne, saa at den nu neppe vil blive bestridt af nogen. Det viser sig stadig, at disse oldsager hovedsagelig tilhører de nordlige strøg af landet, ligesom tilfældet er i Sverige, og at de aftager jævnt i hyppighed sydover. Flere senere end hin tid gjorde fund synes dog at godtgjøre, at de to kulturer ikke kan have været ganske skarpt afgrænsede, men delvis har gaaet over i hinanden. I 1871 kjendtes der kun ganske faa skifersager i det sydlige af landet. Søndenfor Dovre og paa kysten indtil Stat var der kun fundet 9 spidser, medens der nu fra det samme strøg kjendes 71 enkelte stykker, henhørende til denne klasse, hvoraf henimod halvdelen fra det ene Stavanger amt. Dertil kommer, at medens der dengang ikke var fundet eneggede knive søndenfor Trondhjemsfjorden, kjender man nu ogsaa nogle saadanne fra Østlandet. Det lader sig ikke antage, at Lapper nogensinde skulde have færdedes i alle de strøg af landet, hvor dette slags oldsager forekommer. Det er vistnok ikke umuligt, at dette folk langt tilbage i tiden kan have været udbredt over større vidder af landet, end tilfældet har været i historisk tid.¹⁾ Det er vist nok heller ikke bare tilfældigt, at en betydelig del af skifersagerne fra østlandet er funden i det øverste af dalene, ligesom vi saa, at tilfældet er i Søndre Trondhjems amt, og tildels endog paa selve høifjeldet. Men de flere fund fra sydkysten og navnlig de talrige fra Jæderen kan umulig hidrøre fra dette folk. Afgjørende synes det navnlig, at baade pilespidser af skifer og økser af den for den arktiske gruppe egne form er fundne gjentagne gange imellem flintresterne paa de store verkstedspladse paa Jæderen.²⁾ Disse maa nødvendigvis have tilhørt det samme folk, som har efterladt de talrige pilespidser og rester af flint. Et modstykke til en saadan blanding af begge arter oldsager har vi i verkstedspladsene for skifersager i Flatanger (S. 8), hvor kjerner, afhugne skjerver og ogsaa nogle pilespidser og skrabere af flint er fundne blandet med skifersagerne

¹⁾ Dr. Yngvar Nielsen har (Det norske geogr. Selskabs Aarbog, 1889—90, S. 19 ff.) vistnok rigtigt gjort gjeldende, at Lapperne i de senere Aarhundreder saa langt fra at være trængt tilbage, tværtimod har udbredt sig længere sydover. Men dette udelukker ikke, at de i en saa fjern tid, som der her er tale om, kan have haft en betydelig større udbredelse, hvorfra de endnu inden den historiske tids begyndelse er tilbagetrængte.

²⁾ Om deres forekomst, spredt mellem flintresterne, se f. eks. Aarsb. 1874, 85 f.

paa en saadan maade, at det vanskeligt kan antages, at de hidrører fra forskjellig tid. Som bevis fra en ganske anden kant paa en lignende blanding skal jeg henvise til fundet fra Gothem paa Gotland, hvor der i en grav blev fundet 2 økser af flint af en i det sydlige Sverige almindelig type sammen med 8 spydspidser af skifer og 2 af ben af samme type.¹⁾ Disse kjendsgjæringer kan neppe forklares anderledes, end at det ene folk delvis har arbejdet redskaber af et materiale og af former, som ellers var eiendommelige for det andet, og at de maaske ogsaa gjensidig har erhvervet færdige stykker af hinanden.

Saadanne blandinger som paa verkstederne paa Jæderen og i Flatanger synes ogsaa at være bevisende for, at de to folk har levet samtidig ved siden af hinanden, ialfald til en tid. Derfor kan jo den ene af de to stenalderskulturer have været ældre her i landet end den anden.

De tidsbestemmelser, som man har forsøgt at opstille for stenaldrens begyndelse og afslutning i det sydlige Skandinavien, kan, selv om de var sikrere, ikke uden videre gjøres gjeldende for Norges vedkommende. Naar de folk, som har efterladt stenredskaberne, først har bosat sig her i det nordenfjeldske Norge, mangler vi ethvert middel til at bestemme. Heller ikke kan man med nogenlunde sikkerhed bestemme tiden for periodens afslutning; denne maa dog vistnok ogsaa her være indtraadt adskillig tid før vor tidsregnings begyndelse.²⁾

¹⁾ Montelius, Temps préhist. s. 49.

²⁾ Jf. O. Rygh, Norske Oldsager I.

II.

BRONCEALDEREN.

Kjendskabet til metaller, som fra Orientens gamle kulturlande langsomt i aarhundreders løb havde udbredt sig nordover gennem Europa, naaede omsider ogsaa op til vort land og har ogsaa her medført store forandringer i oldtidsfolkets liv, der aabenbarer sig i en meget forandret karakter af oldsager og faste mindesmerker, som er bevarede fra den periode, som nu indtræder. Denne har man kaldt bronzealderen, fordi broncen — en legering af kobber med tin — er det metal, som bruges til vaaben og redskaber og ved siden deraf ogsaa til smykker. Ved siden af broncen kjendtes i denne periode ingen andre metaller end gullet; i Norge er dog hidtil kun fundet ganske faa gjenstande af guld, medens man fra det sydlige Skandinavien har en mængde kostbare fund, dels af smykker dels af kar af dette metal.

Det gjelder i endnu højere grad om bronzealderen end om den foregaaende periode, at Norge er fattigt paa fund i sammenligning med Danmark og det sydlige Sverige. Dette tyder vistnok ubestrideligt paa, at befolkningen her maa have været mindre talrig i denne periode, maaske ogsaa paa, at perioden her har havt en kortere varighed. Men det har ved siden deraf vistnok ogsaa sin grund deri, at metallet her maa have været kostbarere og derfor ikke har fundet en saa udstrakt anvendelse som længere sydpaa.

Bronzealderen er efter al sandsynlighed her indtraadt senere end i de sydlige skandinaviske lande. Saa langt tilbage i tiden, som de nyeste